

Irodalomtörténeti Közlemények

A Magyar Tudományos Akadémia
Irodalomtudományi Intézetének folyóirata

2007

1–3

A tartalomból

Heltai Gáspár *A részegségnek
és tobzódásnak veszedelmes
voltáról való Dialogusa*

Petelei István
novellisztikájának
olvashatósága

Az erdélyi első
Forrás-nemzedék indulása

KNAPP ÉVA

MÁTYÁS KIRÁLY „FIRENZEI OROSZLÁNjai”

Janus Pannonius négy epigrammájának 18. századi kiadástörténetéhez

Az elmúlt években több tudományos közlemény tárgyalta Janus Pannonius életműve 18. századi hagyományozódásának egy-egy részletét. A kutatás egyaránt bővítette a szövegközlések számát, s megjelent az utrechti kiadás hasonmása.¹ Megvizsgálták és jelentős mértékben ártértékelték Conradi Norbert Janus Pannonius szövegkiadásának irodalomtörténeti helyét,² s Conradi nyomán bepillantást kaptunk a latin nyelvű epigramma műfajába a piaristák költői gyakorlatában.³

2006-ban megjelent a Janus Pannonius kritikai kiadás első kötete.⁴ Az epigrammák szövegét és azok apparátusát tartalmazó munka részletesen számba veszi és – elsősorban Csapodi Csaba kutatásai nyomán⁵ – tárgyalja a szöveghagyományt. A kéziratok és a nyomtatott kiadványok bemutatásának igénye kiterjed a mindössze egyetlen epigrammát tartalmazó forrásokra is.⁶

A kritikai kiadás nyomtatványokat és a velük kapcsolatos szakirodalmat bemutató részében – sem a két betűvel jelzett, sem a jelzés nélküli munkák között⁷ – nem található meg az a 18. századi forrásközlés, melyben Janus négy epigrammája olvasható. Az *Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae, ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, aliosque viros illustres datae* [...] című, négy részből álló, egykorán részenként

¹ SZELESTEI N. László, *Adatok Janus Pannonius 18. századi ismeretéhez = Janus Pannonius és a humanista irodalmi hagyomány*, szerk. JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor, Pécs, 1998, 51–60; IANI PANNONII *Poemata. Opusculorum*, I–II, Utrecht, 1784; faksimile kiadás, Bp., 2002.

² SÁRKÖZY Péter, *Conradi Norbert Janus Pannonius kiadásának irodalomtörténeti helye a XVIII. századi magyar műveltségben = Labor omnia vincit: Tanulmányok Tüskés Gábor 50. születésnapjára*, szerk. BRETZ Annamária, CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, Bp., 2005, 61–69.

³ JELENITS István, *A latin nyelvű epigramma tizenharmadik századbeli piaristák költői gyakorlatában*, ItK, 73(1969), 176–198, itt: 179–180.

⁴ IANI PANNONII *Opera quae manserunt omnia* (seriem redigunt Stephanus BORZSÁK et Ágnes RITÓÓK-SZALAY), volumen I, *Epigrammata*, fasciculus I, *Textus*, edidit, praefatus est et apparatu critico instruxit Iulius MAYER, similia addidit Ladislaus TÖRÖK, Bp., Balassi Kiadó, 2006.

⁵ CSAPODI Csaba, *A Janus Pannonius-szöveghagyomány*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1981 (Humanizmus és Reformáció, 10); vö. még CSAPODI Csaba, *Újabb ismeretlen Janus-kéziratok*, ItK, 89(1985), 188–189; CSÖNKÁ Ferenc, *Csapodi Csaba: A Janus Pannonius-szöveghagyomány*, It, 66(1984), 627–635.

⁶ IANI PANNONII [...] *Epigrammata*, i. m. (4. jegyzet), 9–70.

⁷ IANI PANNONII [...] *Epigrammata*, i. m. (4. jegyzet), 22–27.

önálló kiadásban⁸ is megjelentetett levelezésre található ugyan egy rövid utalás Koller József Janus-kutatásainak bemutatásában,⁹ a nyomtatvány harmadik részében megjelent epigrammák¹⁰ említése azonban elmaradt.

A továbbiakban először választ keresek a Mátyás-levelek 18. századi kiadásaiiban közölt epigrammák „mellőzésének” lehetséges okaira. Ezt követően áttekintem az *Epigrammata Joannis Pannonii De Leonibus per Florentinos missis* címmel 1744–1746 között különböző nyomdahelyeken többször megjelentetett epigrammák kiadástörténetét. Végül közlöm a négy epigramma szövegét, az *Epistolae Matthiae Corvini* [...] 1744-es kiadásának megfelelően.

1. Hogyan került el a Janus Pannonius-kutatás figyelmét a kassai jezsuiták által kiadott Mátyás-levelezés?

A szöveghagyomány bemutatásában Csapodi Csaba részletesen tárgyalta a Hédervári kódexet, mivel annak szövegét Janus Pannonius vagy a környezetéhez tartozó személyek fogalmazhatták.¹¹ A Hédervári kódex egyúttal az egyetlen olyan, pontosan azonosítható kéziratnak bizonyult, amelyet a kassai jezsuiták biztosan felhasználtak a Mátyás-levelek sajtó alá rendezésekor.¹²

A Hédervári kódex tartalmi ismertetésében Csapodi folyamatosan jelezte a kódex szövegegységeinek nyomtatott közléseit. Így Csapodinál a 73. oldalon a [104.] számmal jelzett, „Mátyás király Firenzének [1470. február 15.]” megjelöléssel körülírt levélről megtudjuk, hogy az a kassai jezsuiták *Epistolae Matthiae Corvini* [...] című kiadványának III. parsában a 46. számon jelent meg.¹³ Ellenőrizve Csapodi adatát, a hivatkozott nyomtatványban eltérő dátum található: a III. pars 46. számú levelének dátuma „Ex Vienna 17. Feb. 1470.”¹⁴

⁸ 1. kiadás: Kassa, Typ. Acad. Societatis Jesu, 1743–1744; utolsó kiadás: Kassa–Eger, 1764 (liber gradualiis). A kiadástörténetet lásd később részletesen.

⁹ IANI PANNONII [...] *Epigrammata*, i. m. (4. jegyzet), 30.

¹⁰ Pars III, [Nr.] XLVII. *Epigrammata Joannis Pannonii De Leonibus per Florentinos missis*.

¹¹ CSAPODI, i. m. (5. jegyzet), 68–73.

¹² *Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae, ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, aliosque viros illustres datae* [...], Pars I–III, Tyrnaviae, Typ. Acad. S. J., 1746, (I–v; FRANKÓI Vilmos, *Mátyás király leveleinek új kiadása*, MKsz, 15(1890), 1–10, itt: 2–3, 5; DÉCSÉNYI-SCHÖNHERR Gyula, *Előszó = Matthiae Corvini Hungariae Regis Epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab eis acceptae – Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490*, szerk. SCHÖNHERR Gyula, FRANKÓI Vilmos, Bp., 1891 (Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia: Series Prima, 6), XXIX–LXIX, itt: XXIX, LXVI, LXIX; DÉCSÉNYI-SCHÖNHERR Gyula, *Mátyás király leveleskönyve a gróf Khuen-Héderváry család könyvtárában*, MKsz, 16(1891), 169–175; vö. még SCHÖNHERR Gyula, *Ismeretlen Mátyás kora-beli levelezőkönyv Darmstadtban*, MKsz, 15(1890), 147–149; *Mátyás király levelet*, közléstesi FRANKÓI Vilmos, Külügyi Osztály, [I], I–II, Bp., 1893–1895.

¹³ További kiadásként hivatkozva Frankóit; vö. FRANKÓI, i. m., 1893–1895 (12. jegyzet), I, [nr.] 177.

¹⁴ *Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae, ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, aliosque viros illustres datae* [...], Pars I–III, Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1744, III, 93.

A Hédervári kódexet követően Csapodi bemutatta a Sevillai leveleskönyvet. Megállapította, hogy tartalmát Janus Pannonius írta, „akkor is, ha Mátyás király vagy Vitéz János esetleg mások nevében szólnak” a levelek.¹⁵ Csapodi felhívta a figyelmet arra, hogy a leveleskönyvben „...három nem levél, hanem beszédeknek szövege, egy meg éppen nem is prózai szöveg, hanem Janus egyik epigrammája, a Firenzéből Mátyás királynak küldött oroszlánokkal kapcsolatos”.¹⁶ A Sevillai leveleskönyv tartalmi részletezésében Csapodi a [98]. számon írta le Mátyás Firenze városához intézett levelét, melynek dátuma „Bécs, 1470. február 17.” Ennek szövegkiadása szerint a kassai jezsuiták *Epistolae Matthiae Corvini* című kiadványának I. parsában a 46. számon jelent meg.¹⁷ Ellenőrizve az adatokat, nyilvánvalóvá vált, hogy Csapodi kétszeresen tévedett: 1. A Sevillai leveleskönyvben nem egy Janus Pannonius-epigramma szövege található.¹⁸ 2. Az *Epistolae Matthiae Corvini* című kiadvány I. parsában a 46. számon nem a Bécsben 1470. február 17-én kelt levél jelent meg. E levél a fenti kiadvány III. parsában található a 46. számon.¹⁹

A fenti megállapítások arra figyelmeztetnek, hogy a Hédervári kódex és a Sevillai leveleskönyv bizonyos szövegeinek nyomtatott megjelenésére vonatkozó adatsorok összekeveredtek Csapodi feljegyzéseiben. A Bécsben 1470. február 17-én kelt Mátyás-levelet, melyben köszönetet mond Firenze városának az ajándékképpen kapott oroszlánokért, a Sevillai leveleskönyv együtt tartalmazza az oroszlánokra vonatkozó négy epigrammával.²⁰ A Hédervári kódex nem tartalmazza Janus Pannonius oroszlánokat megőrkítő epigrammáit, viszont megtalálható benne Mátyás király oroszlánokat megköszönő levele.²¹

Csapodi e tévedésére vagy talán figyelmetlenségére azért nem figyeltek fel a kritikai kiadás készítői, mert nem kellett foglalkozniuk a Janus Pannonius nevéhez köthető Mátyás-levelekkel. Mivel elmaradt a nyomtatott Mátyás-levelek 18. századi szövegkiadásának ellenőrzése, az epigrammák kiadói nem figyeltek fel az 1470. február 17-én Bécsben kelt levél után közölt négy epigrammára.

A Mátyás leveleit tartalmazó 19–20. századi szövegkiadások és az azok forrásaival foglalkozó szerzők, Fraknói Vilmos és Schönherr Gyula sem hívták fel a figyelmet arra, hogy a levelek először Kassán megjelent 18. századi kiadásában az egyik levél után, a

levelek közé levélként számozva Janus Pannonius-epigrammák találhatók.²² A Fraknói Vilmos által közölt Mátyás-levelekből válogató és azok magyar nyelvű fordítását gondozó V. Kovács Sándor sem nyúlt vissza a Mátyás-levelek 18. századi jezsuita szövegkiadásaihoz, azok létezéséről nem tett említést a kötet utószavában.²³

A Mátyás-levelek, a Janus Pannonius nevéhez köthető Mátyás-levelek, a Janus Pannonius életművét tartalmazó források és az ezekre vonatkozó kritikai áttekintésnek a külön kezelése eredményezte, hogy a Janus Pannonius összes munkáit két kiadásban²⁴ latin és magyar nyelven közreadó V. Kovács Sándor éppúgy nem talált rá az először 1743–1744-ben Kassán megjelent jezsuita kiadású Mátyás-levelek között a négy epigrammára, mint a 2006-ban megjelent kritikai kiadás gondozói.

2. A Mátyás-levelek kassai kiadásában közölt négy epigramma kiadástörténete

Mátyás király leveleinek kora újkori ismerete a 17. század első harmadáig nyúlik vissza. 1637-ben a pozsonyi jezsuita kollégiumban őrzött,²⁵ ma Hédervári kódexként ismert kéziratot a jezsuita Némethy Jakab forgatta, majd 1743–1744-ben a Mátyás-leveleket sajtó alá rendező és nyomtatásban megjelentető kassai jezsuiták használták. Némethy e kéziratból másolt ki és küldött el két levelet Ferrarri Zsigmondnak, a domonkos rend történetírójának.²⁶ Pozsonyban e kéziratot kívül más Mátyás-leveleket tartalmazó kézirat(ok) is őriztek. E kézirat(ok) jellegzetességeiről nem maradt fenn leírás, így azok nem azonosíthatók a ma ismertekkel.²⁷ Az 1744-ben Kassán egy kötetben megjelent I., II. és III. rész olvasói előszava arról tanúskodik, hogy az alapvetően két forrásból származó levelek kiadására ösztönzően hatott a régi magyar dicsőség (gloria) és a Mátyás-korabeli „virtus Hungaricae” bemutatásának igénye.²⁸

Nem maradt fenn a négy részből (pars) álló nyomtatott Mátyás-levelek sajtó alá rendezőjének, illetve szerkesztőjének neve. Az 1743-ban elsőként megjelent negyedik pars ugyanabban az évben liber gradualisként is napvilágot látott, s a címlap szerint a pro-

²² Vö. 12. jegyzet.

²³ *Mátyás király levelei 1460–1490*, vál., szövegmond., utószó, jegyz. V. KOVÁCS Sándor, ford. BALLÉR Piroška, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1986.

²⁴ JANI PANNONII *Opera omnia* – JANUS PANNONIUS *Összes munkái*, közrebocsátja V. KOVÁCS Sándor, Bp., Tankönyvkiadó, 1972, 1987.

²⁵ A kézirat jelzete a pozsonyi jezsuita könyvtárban O. II. 33. volt. Vö. DÉCSÉNYI-SCHÖNHERR, *i. m.*, 1891 (12. jegyzet), 174.

²⁶ A Mátyás-levelek kassai kiadássorozatában elsőként a levelek negyedik része jelent meg 1743-ban. A szövegkiadásról és előzményéről az „Ad lectorem”-ből – többek között – a következők tudhatók meg: „Epistolae scilicet Scriptorum vitio nimis quam deformatas plurimis mendi repurgavimus [...] et collatis inter se pluribus exemplaribus effici potuit [...] in manuscriptis [...] anno videlicet millesimo sexcentesimo trigésimo septimo P. Jacobus Némethi Soc. Jesu in literis suis ad Reverendum Patrem Sigismundum Ferrarium sacri Ordinis Praedicatorum scriptis immerito questu fuisse lego.” *Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae* [...], [Pars IV], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1743, [12v].

²⁷ Vö. FRANKÓI, *i. m.*, 1890 (12. jegyzet), 2–6.

²⁸ „...ex duobus manuscriptis historici Musaei Posoniensis desumptam.” *Epistolae, i. m.* (14. jegyzet), (1r–v).

¹⁵ CSAPODI, *i. m.* (5. jegyzet), 74–80, itt: 74.

¹⁶ CSAPODI, *i. m.* (5. jegyzet), 74.

¹⁷ További kiadásként ismét hivatkozza „Fraknói I. 177”-et; vö. FRANKÓI, *i. m.*, 1893–1895 (12. jegyzet), I. [nr.] 177.

¹⁸ JANI PANNONII [...] *Epigrammata, i. m.* (4. jegyzet), 16; a vonatkozó szövegek itt: „Epg. I, 297–8. 295–6.”

¹⁹ *Epistolae, i. m.* (14. jegyzet), Pars III, [Nr.] XLVI, 91–93. – Első kiadás.

²⁰ A négy epigramma nyomtatott szövegkiadása: *Epistolae, i. m.* (14. jegyzet), III, [Nr.] XLVII, 93–94; lásd még JANI PANNONII [...] *Epigrammata, i. m.* (4. jegyzet), 16.

²¹ DÉCSÉNYI-SCHÖNHERR, *i. m.*, 1891 (12. jegyzet), 175, 1. jegyzet. – Itt jegyzem meg, hogy az *Epistolae, i. m.* (14. jegyzet) egy másik 1744-es, a négy parsot egy kötetben tartalmazó kassai liber gradualis kiadásának egyik, az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példányában (jelzete: 222.712) a III. pars XLVI. levele kezdeténél tintával a „Héd. f. 95a” bejegyzés olvasható. Ugyanitt az epigrammákat tartalmazó XLVII. számú szövegnél nincs kézírtos bejegyzés.

motor Kelcz Imre kassai jezsuita volt.²⁹ A jegyzetekkel ellátott szövegkiadás azonban nagy valószínűséggel nem kapcsolható egyetlen sajtó alá rendező nevéhez. Egyrészt azért, mert a fellelhető kiadások címlapjai és keretszövegei nem utalnak erre. Másrészt a kassai jezsuita rendház történetét összegző források nem szólnak arról, hogy kik vettek részt a sajtó alá rendezésben. Míg a kassai kollégium évkönyve például 1744-ben a szerző, Turóczi László megnevezésével ír az *Ungaria suis cum regibus compendio data* című mű új, kassai kiadásáról (1744), a *Res Literariae* című fejezetben ugyanitt említett Mátyás-levelek összeállítóiról hallgat.³⁰ Áttekintve az 1742–1744 között Kassán tevékenykedő jezsuiták névsorát, úgy ítélem meg, hogy a Mátyás-levelek kiadásában nem csupán Kelcz Imre³¹ vehetett részt, hanem a kassai rendház irodalmi, történeti tevékenységéről ismert rektora, Kunits (Kunics) Ferenc és a rendház több más lakója is.³²

A retrospektív nemzeti bibliográfiában³³ a részben Kelcz Imre összeállítói tevékenységére utaló *Epistolae Matthiae Corvini Regis [...]* kiadásainak bibliográfiai leírása hiányos és pontatlan, ezért rövid címléírással és a használt példányok jelzeteinek közlésével felsorolom az ismert kiadásokat. A négy epigramma a félkövérrel kiemelt kiadásokban található meg a jelzett lapszámokon.

1. *Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae, ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, aliosque viros illustres datae [...], Nunc primum typis excusae, et notis etiam quibusdam illustratae*, [Pars IV], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1743.
Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK) 222.711 coll. 1.
2. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, [Pars IV], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1743.
(címlapkiadás, liber gradualis, promotor Emericus Kelcz)
OSZK 222.715
3. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, Pars I–III, Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1744.
itt: III, 93–94.
(A parsok rendje: I., II., III.)
OSZK 222.711 coll. 2.

²⁹ Használt példány: Országos Széchényi Könyvtár, 222.715.

³⁰ A filozófiai, metafizikai doktori vizsgák kapcsán ez olvasható: egyvalaki „...sub Epistolis Mathiae Corvini Propugnatores habuit; cujus Opusculi pars altera erudito Auditori a Magistris decem et novem oblata est...”. *Annuae Collegij Cassoviensis Societatis Iesu, 1735–1772*, Budapesti Egyetemi Könyvtár, Ab 89, 38v.

³¹ Vö. Ladislaus LUKÁCS, *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)*, Pars II, Romae, Institutum Historicum S. I., 1988, 699–700.

³² Vö. Ladislaus LUKÁCS, *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I., VIII (1734–1747)*, Romae, Institutum Historicum S. I., 1994, 489–491, 550–552, 613–615; *Jezsuita iskoladrámák (ismert szerzők)*, sajtó alá rend. ALSZEGHY Zsoltné, CZIBULA Katalin, VARGA Imre, Bp., 1992 (Régi Magyar Drámai Emlékek: XVIII. század, 4/1), 851–906.

³³ PETRIK Géza, *Magyarország bibliographiája 1712–1860*, I–IV, Bp., 1888–1892; *Pótlások, 1701–1800*, V–VIII, Bp., 1971–1991, itt: I, 654; V, 316–317; VII, 328–329.

4. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, [Pars I–II], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1744.
(címlapkiadás, liber gradualis – a kötet végéhez kötve önálló címlappal: *Theses ex universo jure Hungarico [...]* Domini Sigismun. Sztoyka [...], Cassoviae, Acad. S. J., [1744])
OSZK 326.317–326.318
5. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, [Pars I–IV], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., (1744).
itt: III, 93–94.
(címlapkiadás, liber gradualis, praeses Emericus Kelcz, a parsok rendje: II., I., III., IV.)
OSZK 222.713; 272.475
6. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, [Pars I–IV], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., (1744).
itt: III, 93–94.
(címlapkiadás, a parsok rendje: II., I., III., IV.)
OSZK 222.712
7. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, Pars I–IV, Claudiopoli, Typ. Acad. S. J., (1745).
itt: III, 93–94.
(a kassai 1743–1744-es kiadás címlapkiadása, liber gradualis, a parsok rendje: II., I., III., IV.)
OSZK 283.277
8. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, Pars II, Claudiopoli, Typ. Acad. S. J., (1745).
(a kassai 1744-es kiadás megfelelő részének címlapkiadása)
OSZK 317.343
9. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, Pars I–III, Tyrnaviae, Typ. Acad. S. J., 1745.
itt: III, 93–94.
(a kassai 1744-es kiadás címlapkiadása, liber gradualis, a parsok rendje: II., I., III.)
OSZK 222.714
10. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, Pars III–IV, Budae, Veronica Nottensteinin Vidua, 1746.
itt: III, 93–94.
(a kassai 1743–1744-es kiadás címlapkiadása, liber gradualis, a parsok rendje: IV., III.)
OSZK 287.691
11. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, Pars I–III, Tyrnaviae, Typ. Acad. S. J., 1746.
itt: III, 93–94.
(a kassai 1744-es kiadás címlapkiadása, liber gradualis)
Budapesti Egyetemi Könyvtár Gb 539
12. *Epistolae Matthiae Corvini [...]*, *Nunc denuo typis excussae et notis etiam quibusdam illustratae*, [Pars II], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1764.
OSZK 221.097

13. *Epistolae Matthiae Corvini [...], Nunc denuo typis excussae et notis etiam quibusdam illustratae*, [Pars II], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1764.
(a kassai 1764-es kiadás címlapkiadás, liber gradualis)
OSZK 315.211; 606.258
14. *Epistolae Matthiae Corvini [...], Nunc denuo typis excussae et notis etiam quibusdam illustratae*, [Pars II], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1764.
(a kassai 1764-es kiadás címlapkiadás, liber gradualis, a téziseket önálló címlappal a kassai Typographia Landereriana nyomtatta)
OSZK 172.288
15. *Epistolae Matthiae Corvini [...], Nunc denuo typis excussae et notis etiam quibusdam illustratae*, [Pars II], Cassoviae, Typ. Acad. S. J., 1764–Agriae, Scholae Episcopalis, 1769.
(a kassai 1764-es kiadás címlapkiadás, liber gradualis, melynek önálló címlapját Egerben a Püspöki nyomda nyomtatta)
OSZK 825.712–825.713 (az utóbbi jelzet a liber gradualis önálló címlapjáé, mindössze egy levél)

A kassai jezsuita szerkesztésű Mátyás-levelek tehát jelenlegi ismereteink szerint 1743–1769 között öt különböző nyomdahelyen, összesen tizenöt kiadásban, illetve kiadásváltozatban jelentek meg. A Janus Pannonius epigrammák ezek közül összesen hét, Kassán, Kolozsvárott, Nagyszombatban és Budán 1744–1746 között nyomdafestéket látott kiadásban találhatók meg. Az *Epistolae Matthiae Corvini [...]* című összeállítás 18. századi ismerete, úgy tűnik fel, általános lehetett. Nem kötődött csupán a katolikus felekezethez; Bod Péter például éppúgy ismerte és hivatkozta, mint a pálos történetíró, Orosz Ferenc.³⁴

3. A Mátyás-levelek kassai kiadásában közölt négy epigramma szövege

XLVII.

Epigrammata Joannis Pannonii
De Leonibus per Florentinos missis.

Nil est magnorum Matthia maxime Regum,
Quod jam dite petas amplius è Latio.
Tota tibi in varios Oenotria certat honores,
Quaelibet & proprias Ora ministrat opes.
Aurum Roma parens, Veneti sua serica mittunt,
Praebet Cornipedes Apulus, arma Ligur.

³⁴ Bod Péter, *Magyar Athenas [...]*, Szeben, [Sárdi Sámuel], 1766 [1767], 356; Franciscus OROSZ, *Orationes Regum et Principum Magni Regni Hungariae [...]*, Ginsburgi, Typis Wageggianis, 1754, Ad lectorem.

Contulerat nullum Florentia sola tributum,
Quae nunc marmaricas obtulit ecce feras.
Dignum te nostro, vectigal & illa pependit,
Judicio, Fortem fortia dona decent.

De iisdem ad Matthiam Regem.

Haud leviter quondam laetatum Eurysthea dicunt
Nec decus id titulis vile putasse suis,
Alcides cum prima viri mandata secutus
Torva Cleoneae protulit ora ferae.
Clarior at quantum est Matthiae gloria Regis,
Cum venit hic longè, sed duplicatus honos.
Quippe illi extremis geminam, nec jussus, ab oris
Sponte tua mittis monstrifer Arne jubam.

De iisdem.

Non tibi Matthia Rex invictissime frustra
Gens Massyleum misit Hetrusca pecus.
Multarum fecit par convenientia rerum:
Haec meritò possint, ut tibi dona dari.
Tu Princeps hominum, Princeps Leo nempe ferarum.
Nobilis ille jubâ, pulcher es ipse comâ.
Unguibus ille ferox, gladio tu fortis, & hasta,
Parcere tu victis, parcere & ille solet.
Quid quod idem Ducibus clarum est insigne Bohemis,
Grande novi Sceptri scilicet omen habes.

De iisdem.

Junge, licet, sacros junge ad tua frena Leones,
Hoc tibi Matthia dat Cybele ipsa decus.
Seu te per terras vectari fortè libebit,
Non cadet illorum sub pede laesa seges.
Sive voles Pelago Neptuni currere ritu,
Planta levis summa non madefiet aqua:
Tu tamen in Coelum potiùs, sed serus abito,
Nòrunt has etiam talia monstra vias.³⁵

³⁵ *Epistolae*, i. m. (14. jegyzet), III, [Nr.] XLVII, 93–94.

Ha összevetjük a Mátyás-levelek azonos szedésű címlapkiadásában megjelent epigrammákat a kritikai kiadás filológiai apparátusával,³⁶ szembetűnő, hogy a négy epigramma közlési rendje, szövege és központosítása némileg eltérő. A 18. századi más nyomtatott kiadásoktól különbözően Kassán a versek a Sevillában őrzött kódexeknek megfelelő sorrendben láttak nyomdafestéket.³⁷ A variáns, szavakra és betűkre vonatkozó szövegrészek összevethetők Janus Pannonius 1559-ben Padovában és 1569-ben Bécsben kinyomtatott műveinek megfelelő részeivel.³⁸

P. VÁSÁRHELYI JUDIT–SZABÓ ANDRÁS

GEORG REM ISMERETLEN LEVELE SZENCI MOLNÁR ALBERTHEZ*

Gerriet Giebertmann német kutató, aki a közelmúltban egy százoldalas tanulmányt publikált Szenci Molnár Albert oppenheimeri kapcsolatairól,¹ s jelenleg a zsolnárfordító *Naplójának* német fordításán dolgozik, több már ismert és kiadott levél fénymásolata mellett egy ismeretlen és kiadatlan levelet is elküldött nekünk, ránc, a magyar kollégákra bízva a szöveg publikálását. Az episztola kéziratát Kasselben őrzik,² s szerepel a német online kézirat-katalógusban, a *Kalliope*-ban.³ Georg Rem nürnbergi jogász⁴ írta barátjához, Szenci Molnár Alberthez; a sűrű levélváltások révén a létezéséről eddig is tudtunk: Szenci Molnár pár nappal később, augusztus 18-án Ludovicus Luciusához írott levelében így emlékezett meg róla: „qui et mihi nuper prolixie et officiose admodum scripsit.”⁵ Valóban: Rem a széleskörű politikai beszámoló mellett magáról nemigen írt benne.

A latin szöveget az alábbiakban közöljük betűhű átírásban, feloldva a rövidítéseket s elhagyva a hangsúlyjeleket:

Salutem Plurimam.

Praestantissime vir, amice unice chare et amande. Heidelbergae ad me scrip[si]sti, et carmen in Scioppii, apostatae turpissimi, bestiae virulentissimae, ac pestis pestilentissimae Hypobolimaeum, anonymo auctore, misisti. Nomen ego poetae, vti et Dominus Rittershusius noster, scire gestio, quaeso ne dissimules, est enim elegans, doctum, et minime vulgaris venae. Pro eo tibi carmine gratias ago; et si quid in compensationis vilem potest tibi dari, age hoc programma pro illo epigrammate mitto; quod quia a Rittershusio, alumno Pietatis et Eruditionis profectum est, eo gratius tibi futurum spero. Scripserat vero hoc ipsum, magnis curis ac luctum involutus. Eo enim die ipsi filiolus

* A forrásközlés az OTKA K 62388 számú, *Szenci Molnár Albert levelezése, iratai és Zsolnárkönyve* című kutatási programja keretében készült.

¹ Gerriet GIEBERMANN, *Albert Molnár (1574–1634) ungarischer reformierter Theologe und Wandergelehrter, 1615–1619 Kantor und Rektor in Oppenheim*, Oppenheimer Hefte, 30/31(2005), 2–100.

² Universitätsbibliothek Kassel, Landesbibliothek und Murhardsche Bibliothek, 2^o Ms. hist. litt. 4.

³ <http://kalliope.staatsbibliothek-berlin.de> (2007. január 28.).

⁴ SZENCI MOLNÁR Albert *Naplója*, közléteszi SZABÓ András, Bp., Universitas Könyvkiadó, 2003 (Historia Litteraria, 13), 230.

⁵ *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-renaisszánsz*, a kötetet összeállította CSANDA Sándor, KESERŐ Bálint, Szeged, 1978 (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 4), 272.

³⁶ IANI PANNONII [...] *Epigrammata*, i. m. (4. jegyzet), 16, [nr.] 448–451, 255–257.

³⁷ IANI PANNONII [...] *Epigrammata*, i. m. (4. jegyzet), 16.

³⁸ IANI PANNONII [...] *Epigrammata*, i. m. (4. jegyzet), [nr.] 448–451, 255–257; IANI PANNONII [...] *Opera* Joannis SAMBUCCI [...], Viennae, ex Officina Caspari Stainhoferi, 1569, ff. LVIV–LVIIr.